

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

Zajęcia mają służyć zapoznaniu dzieci z portretem jako jednym z ważnych tematów sztuki. Intencją spotkania ma być zwrócenie uwagi na treści zapisane w wizerunkach malarskich (co portret mówi o ukazanym na nim człowieku?) oraz uwrażliwienie na zróżnicowanie sposobów przedstawiania postaci w malarstwie.

W treści scenariusza ***gwiazdką** oznaczono podstawowe pojęcia z zakresu wiedzy o kulturze, które warto wprowadzić podczas spotkania.

Zajęcia powinny mieć charakter swobodnej rozmowy edukacyjnej wokół prezentowanych reprodukcji i akcesoriów plastycznych. Pilotaż wykorzystywał formułę „burzy mózgów”, w której dzieci swobodnie rzucały propozycje odpowiedzi na pytania zadawane przez prowadzącego. Jednocześnie sprawdzono się zastrzeżenie, że kto chce, może zgłosić się przez podniesienie ręki. W ten sposób łatwiej było stworzyć pole do aktywności dla dzieci mniej śmiałych, również cudzoziemskich oraz tych o szczególnych potrzebach.

Pomoce naukowe:

- **reprodukcje 10 celowo dobranych portretów z dorobku Eugenii Halban**

w formie wydruków na papierze lub piance PCV 5 mm

1. *Portret krakowskiej rodziny* – olej na płótnie
2. *Portret rodzinny w pejzażu* – olej na płótnie
3. *Inżynier rolnictwa* – olej na płótnie
4. *Bańki mydlane* – olej na płótnie
5. *Kopernik* – olej na płótnie
6. *Portret starszej pani* – ołówek, czarne i białe suche pastele
7. *Zamyślony* – ołówek
8. *Dziewczyna* – kredka
9. *Anioł* – akwarela
10. *Sen* – pastele olejne

komplet plików na końcu dokumentu; „Kopernik” powstał na zamówienie i pozostaje własnością Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii, eksponowany jest w siedzibie Zarządu Głównego PTMA w Krakowie. Pozostałe portrety są własnością osób prywatnych – przedstawionych w pracach lub ich spadkobierców.

- **elementy warsztatu malarstwa olejnego – dominującego w twórczości E. Halban** (płótno na blejtramie; używana paleta malarska z plamami farb; farby w tubkach; pędzle itp.);
- **przybory plastyczne reprezentujące pozostałe techniki zastosowane w reprodukowanych pracach** (ołówki o różnych twardościach; kredki ołówkowe; węgiel drzewny; pastele suche i olejne; akwarele; papier rysunkowy i akwarelowy o różnych fakturach itp.).

Przygotowanie sali do zajęć polega na wyeksponowaniu obrazów tak, by wszystkie były równocześnie widoczne. Z tego powodu (a także z uwagi na korzystniejszą współpracę oka ludzkiego z obrazem drukowanym niż wyświetlanym na ekranie telewizora czy emitowanym z rzutnika) najlepiej jest wykorzystać dużego formatu fizyczne reprodukcje.

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

Przebieg zajęć

I. Wstęp – wprowadzenie do tematu i prezentacja postaci autorki reprodukowanych prac

1. Co może przedstawiać obraz? Klasyczne gatunki malarskie

Prowadzący zadaje pytanie: „Co może przedstawiać obraz? Co można namalować lub narysować?”. Uzyskane odpowiedzi (poniżej przykłady) porządkuje, przypisując je do poszczególnych gatunków malarstwa. W utrwaleniu pojęć pomoże zanotowanie ich na tablicy.

- Krajobraz, widok, naturę, wieś → ***pejzaż** (wskazać na elementy pejzażu w prezentowanych pracach; podkreślić, że tu są tłem, a mogą być głównym tematem obrazu)
- Szczególny rodzaj krajobrazu: widok miasta → ***weduta**
- Kwiaty, owoce, warzywa, naczynia i inne przedmioty domowe → ***martwa natura**
- Ważne wydarzenia (np. koronacja królewska, historyczna bitwa itp.) oraz życie codzienne → ***scena rodzajowa**
- Człowiek, para osób, rodzina → ***portret**

2. „E. Halban” – kto się kryje za tym podpisem?

- Jakie imię nosił twórca prezentowanych portretów? **Zgadywanka**

Prowadzący zadaje pytanie: „Portrety, które widzimy, namalował ktoś, kogo imię zaczynało się na literę E. Jakie to mogło być imię?”. Warto zwrócić uwagę na to, że inicjał nie sygnalizuje, czy mamy do czynienia z malarzem, czy z malarką. Po ujawnieniu rzeczywistego imienia, warto powiedzieć dwa słowa o autorce prezentowanych prac.

Eugenia Halban urodziła się ponad sto lat temu (1901) w Warszawie, ale mieszkała i tworzyła w Krakowie. Była autorką przede wszystkim portretów, w których osiągnęła prawdziwe mistrzostwo w kwestii chyba najważniejszej – potrafiła znakomicie oddać zarówno rysy twarzy, jak i osobowość, charakter portretowanych osób. Zmarła przed prawie pięćdziesięciu laty (1978), ale jak w przypadku każdego twórcy – ważna część jej życia trwa w pozostawionych przez nią obrazach. Szczegóły: https://pl.wikipedia.org/wiki/Eugenia_Halban

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

II. O czym mówi portret? Treści zapisane w portrecie oraz środki wyrazu artystycznego

Próba zachęty do głębszego, bardziej uważnego przyglądania się sportretowanym postaciom i sposobowi przedstawienia każdej z nich.

3. Co portret mówi o człowieku?

Prowadzący zaprasza do uważnego przyjrzenia się obrazom jak gdyby przez lupę detektywa. Jakie informacje o nieznanym nam przecież osobach możemy wyczytać z portretów? Uzyskane odpowiedzi porządkuje, przypisując je do odpowiednich kategorii. Poszczególne wątki komentuje, zwracając uwagę na różnicowanie płci, wieku, fryzur, strojów itd. (jak poniżej) u osób przedstawionych na poszczególnych obrazach.

- **Płeć**
- **Wiek**; komentarz: czas nas zmienia („Sen”, „Bańki mydlane” i „Dziewczyna” ukazują tę samą osobę)
- **Szczegóły wyglądu** – rysy twarzy, fryzura, sylwetka
komentarz: nietypowe zjawisko w „Koperniku” – portret malowany nie z modelu, ale w oparciu o pewne utrwalone wyobrażenie o wyglądzie wielkiego polskiego astronoma
- **Charakterystyczne *gesty** – podparcie twarzy w „Zamyślonym”
- **Strój**
 - **Ubiór** – odzież
komentarz: ubiór wskazuje na epokę (inaczej ubierali się nasi dziadkowie w młodości, inaczej ubieramy się my), a także na płeć i wiek; dodatkowo każdy z nas ma ulubione fasony, desenie czy kolory; niekiedy strój zależy od konkretnej sytuacji czy okazji; wyraziste kontrasty: strój kresowej wdowy w „Portrecie starszej pani” (chustka – dawne nakrycie głowy) a strój w „Dziewczynie”.
 - ***Kostium** – czyli nie odzież, lecz przebranie; ważna rola w „Portrecie krakowskiej rodziny” → wyraz przywiązania do tradycji i w „Koperniku” → charakter epoki XV-XVI w.
- → **Zawód** – „Inżynier rolnictwa” zaprezentowany między biblioteczką (symbolem zgromadzonej wiedzy) a widokiem pól (przestrzenią codziennej pracy)
- → **Zainteresowania, ulubione rozrywki** – „Bańki mydlane”, mandolina w „Portrecie rodzinnym w pejzażu”
- → **Osobowość** – charakter, temperament, usposobienie; spojrzenie np. radosne lub stonowane; żywe lub zamyślane, śmiałe lub wycofane

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

4. Jak artysta komponuje portret?

Prowadzący zachęca do spojrzenia na portret tym razem nie jak na wizerunek konkretnej postaci, ale na kompozycję plastyczną. Zwraca uwagę na to, że postaci rozmaicie stoją lub siedzą, patrzą w różne strony, mają coś w ręku albo nie. Zaznacza, że wszystkie te elementy są ważne dla uzyskania zamierzonego przez artystę efektu wizualnego. Prosi o wychwytywanie różnic w sposobie namalowania czy narysowania postaci oraz tego, co jest wokół nich. W trakcie rozmowy wprowadza poniższe pojęcia.

- **liczba postaci** – jedna lub więcej (*portret zbiorowy)
- **sposób ujęcia postaci** – *głowa, *popiersie (do połowy torsu), *półpostać (do pasa), *postać
- **ubiór, kostium**
- **sposób ustawienia twarzy** – *półprofil, *profil, *ujęcie na wprost
- ***poza** – jak stoją lub siedzą poszczególne osoby, jak trzymają ręce, czy mają coś w ręku?
- ***rekwizyt** – tylko dekoracja (→ garść wiśni; bukietek, króliczek) czy element mówiący o prezentowanej postaci (liść tytoniu; mandolina; lusterko); *ciekawostka: bańki mydlane – ulubiona zabawa, ale i sposób na to, by dziecko wytrzymało długotrwałe pozowanie*
- ***tło** – neutralne albo znaczące (jak pole i fragment biblioteczki w „Inżynierze...”, również fragment ulubionego fotela sportretowanego pana w „Portrecie krakowskiej rodziny”)
- ***technika malarska** (*olej na płótnie; *ołówki; *kredka; *pasty olejne; *węgiel drzewny i *biała kreda; *akwarela lub *gwasz)

5. Między portretem a... - omówienie prac z pogranicza gatunków malarskich

Na zakończenie rozmowy prowadzący zaznacza, że portret, czyli dziedzina sztuki służąca ukazywaniu wyglądu i charakteru postaci, łączy się z innymi tematami malarstwa czy rysunku.

- **„Portret rodzinny w pejzażu”** → prosta scena rodzajowa – czy raczej metaforyczny krąg życia od narodzin przez dorastanie, dorosłość (prace w polu), starość (para staruszków) do odejścia z tego świata (motyw cmentarza)
- **„Anioł”** → *malarstwo religijne – wyobrażenia świętych
- **„Kopernik”** → *malarstwo historyczne – odtwarzanie ideałów urody, fryzur, strojów, wnętrza itd. epok dawnych

III. Część twórcza – zaproszenie do wykorzystania nowej wiedzy we własnych pracach

propozycja: wykorzystanie technik znanych z zaprezentowanych portretów, np. suchych pasteli lub farb akrylowych – wzorem prawdziwego malarza; przy akrylach jednak niezbędne są stroje robocze i buty nieprzyjmujące plam; interesującą nowością dla dzieci może być też węgiel drzewny – łatwy do zmycia oraz do sprania z ubrań

Autor: Paweł Kaliński

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

1. *Portret krakowskiej rodziny* – olej na płótnie

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

2. *Portret rodzinny w pejzażu* – olej na płótnie

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

3. *Inżynier rolnictwa* – olej na płótnie

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

4. *Bańki mydlane* – olej na płótnie

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

5. *Kopernik* – olej na płótnie (fot. Agnieszka Nowak/PTMA, pisemna zgoda na wykorzystanie w celach edukacyjnych w archiwum autora scenariusza)

O czym mówi portret?

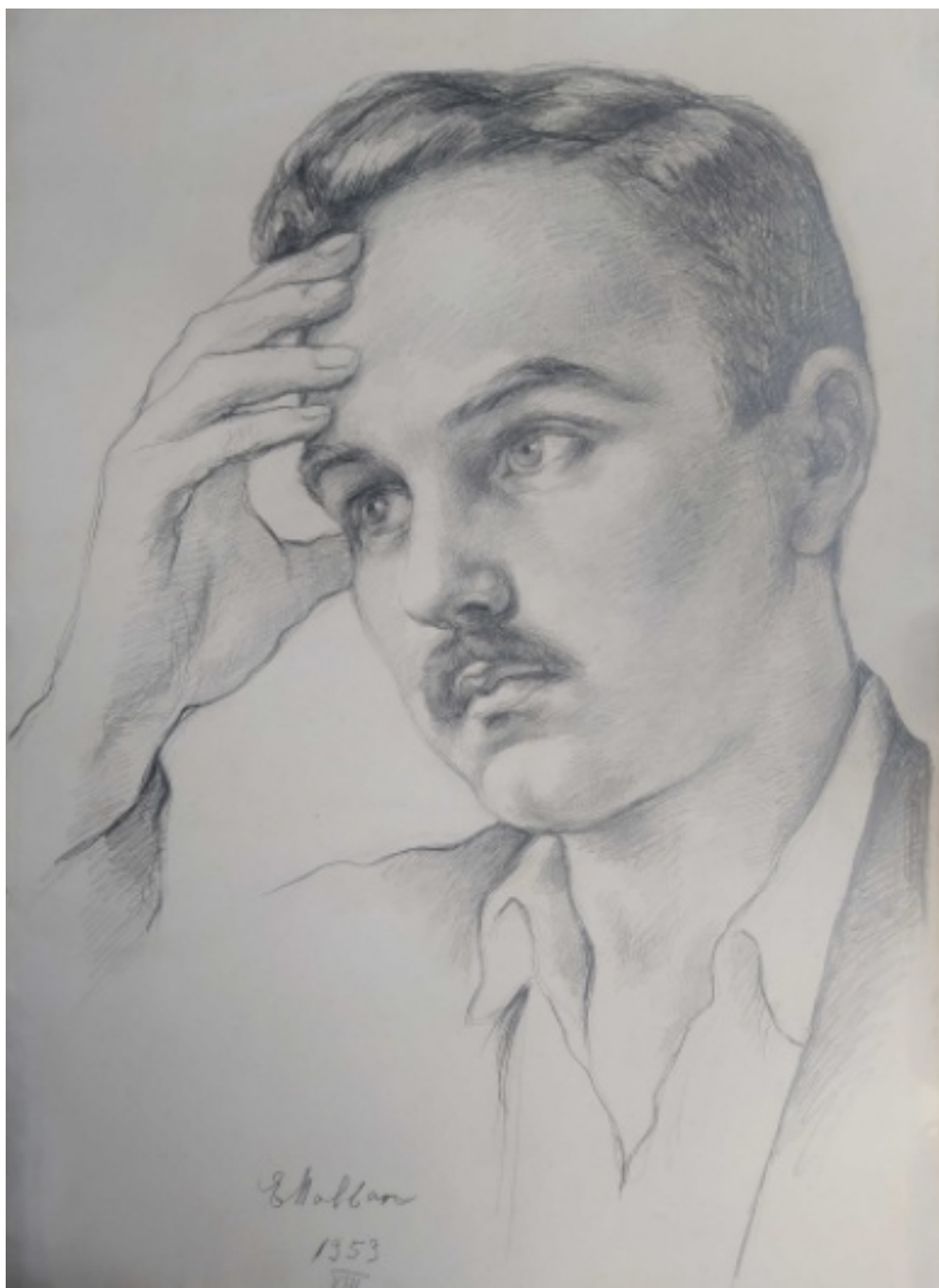
Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

6. Portret starszej pani – ołówek, czarne i białe suche pastele

O czym mówi portret?

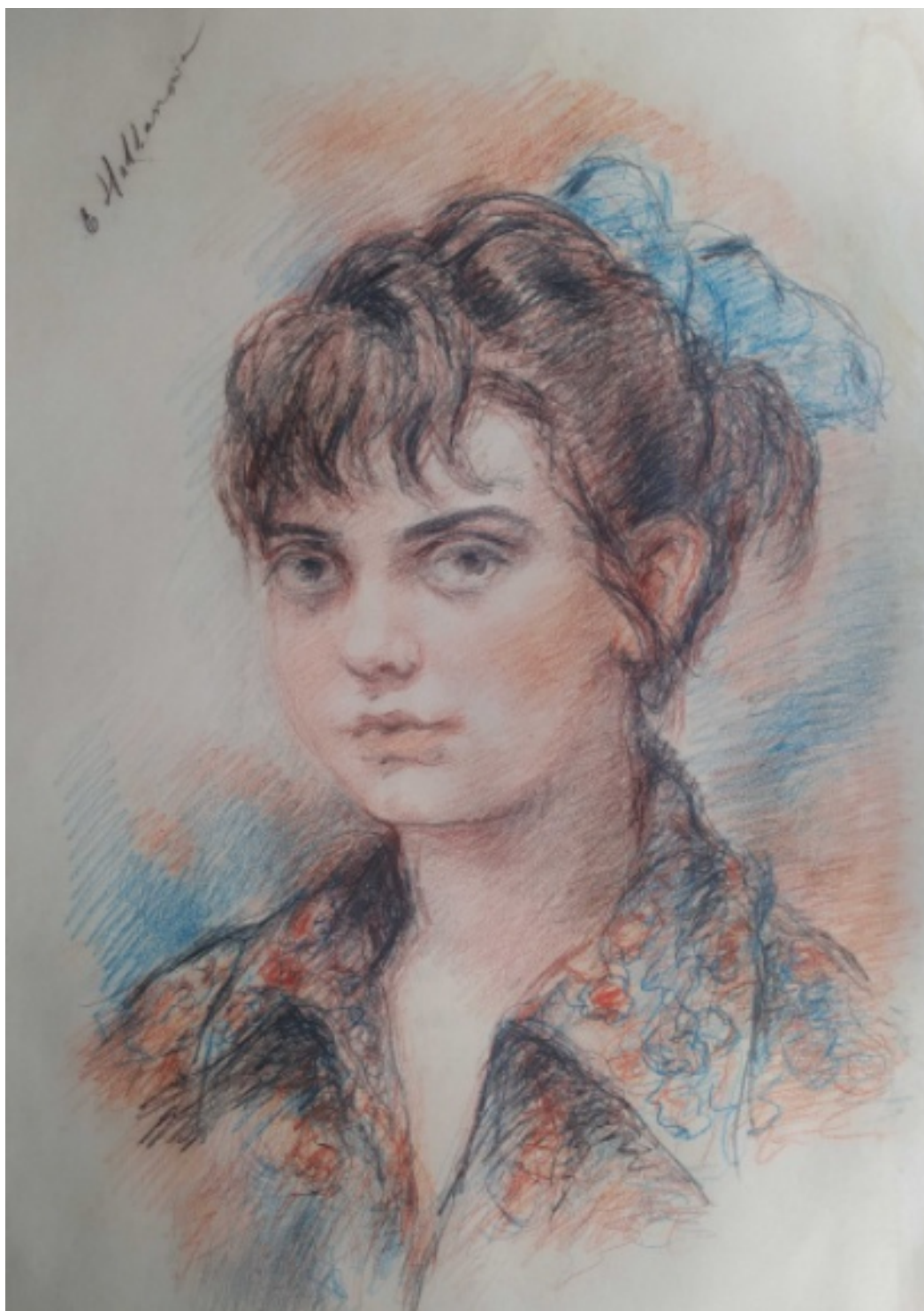
Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

7. Zamyślony – ołówek

O czym mówi portret?

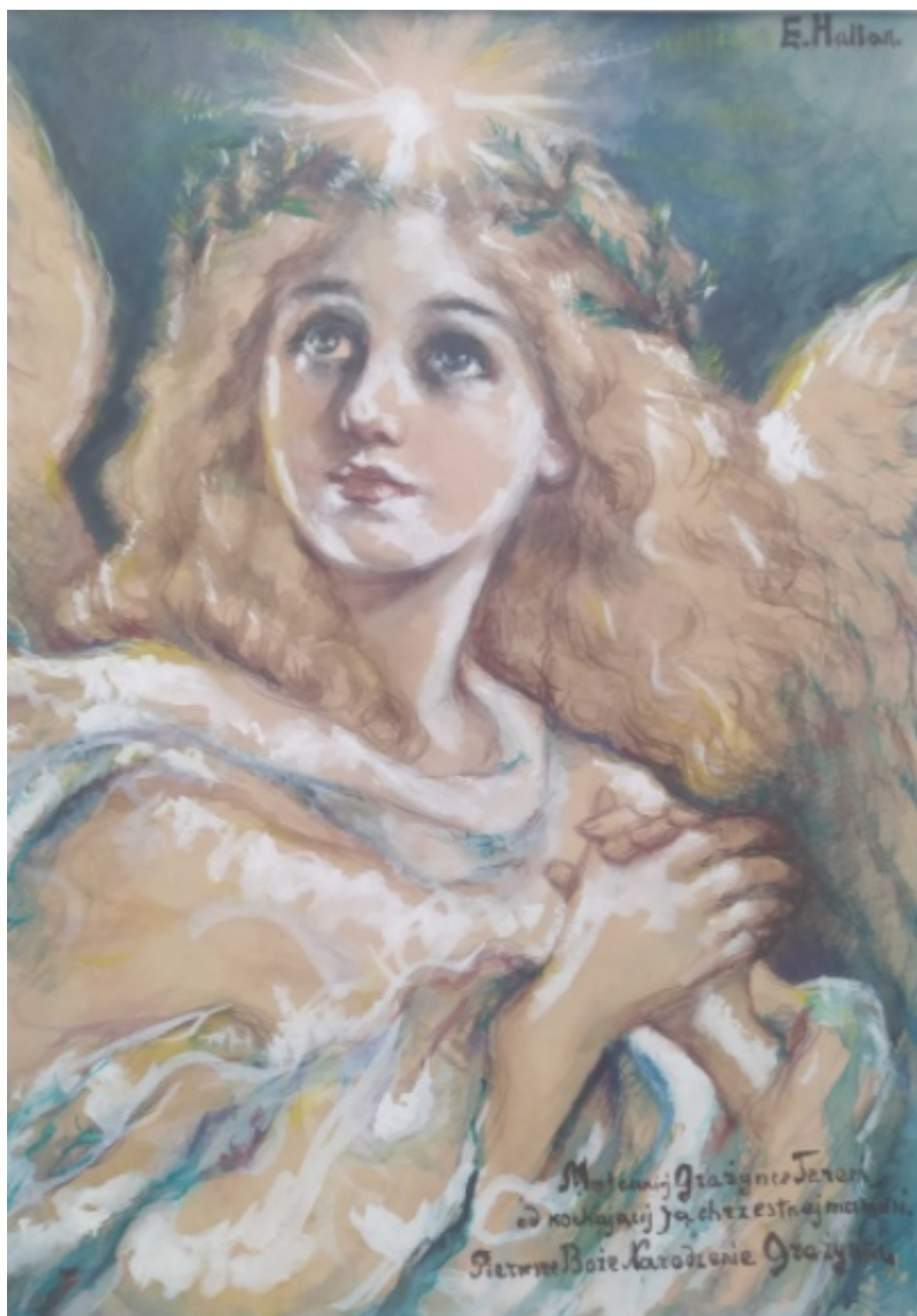
Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

8. Dziewczyna – kredka

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

9. *Anioł* – akwarela

O czym mówi portret?

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla dzieci z klas I-III

10. *Sen* – pastele olejne